

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра бізнес - адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

на тему: «Інституційне забезпечення менеджменту міжнародного бізнесу на
мезорівні»

Виконав : студент 5 курсу, групи 6.0739-мб-з
спеціальності 073 менеджмент освітньої програми
менеджмент міжнародного менеджменту

Качан В. Е.

Керівник : доцент кафедри бізнес-адміністрування і
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
кандидат філософських наук, доцент

Дибчинська Я.С.

Рецензент : завідувач кафедри бізнес-адміністрування
і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
доктор наук з державного управління, професор

Бікулов Д. Т.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет менеджменту

Кафедра бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр

Спеціальність 073 Менеджмент

Освітня програма Менеджмент міжнародного бізнесу

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

Д.Т. Бікулов

« ____ » _____ 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Качан Валерія Едуардівна

1. Тема роботи «Інституційне забезпечення менеджменту міжнародного бізнесу на мезорівні»

керівник роботи: Дибчинська Я.С., доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, кандидат філософських наук, доцент

затверджені наказом ЗНУ від 27.12.2023 року № 2227-с

2. Строк подання студентом роботи 23.04.2024 р.

3. Вихідні дані до роботи навчальні посібники, монографії, періодичні та аналітичні вітчизняні та зарубіжні матеріали, фінансова звітність підприємства, інтернет ресурси

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. ТЕОРЕТИЧНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗАСАД ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ:

ІНСТИТУТИ ТА ІНТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

2. ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) __

5 таблиць

5 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Дибчинська Я.С.		
2	Дибчинська Я.С.		

7. Дата видачі завдання 01.10.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи у наукового керівника.	01.10.2023	
2.	Затвердження змісту роботи.	02.10.2023	
3.	Огляд літератури за темою кваліфікаційної роботи.	03.10.23-13.11.23	
4.	Розробка чернетки I розділу кваліфікаційної роботи.	14.11.23-23.12.23	
5.	Написання I розділу кваліфікаційної роботи.	24.12.23-31.01.24	
6.	Збір розрахунково-аналітичного матеріалу за темою.	01.02.24-21.02.24	
7.	Розробка чернетки II розділу кваліфікаційної роботи.	22.02.24-20.03.24	
8.	Написання II розділу кваліфікаційної роботи.	21.03.24-29.04.24	
9.	Оформлення кваліфікаційної роботи згідно вимог.	30.04.24-08.05.24	
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	09.05.2024	
11.	Проходження нормоконтролю.	10.05.24-31.05.24	
12.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру.	01.06.2024	
13.	Захист кваліфікаційної роботи.	червень 2024	

Студент

(підпис)

В. Е. Качан

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Я. С. Дибчинська

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

Т. М. Магомедова

(ініціали та прізвище)

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ, СИМВОЛІВ ТА
ОДИНИЦЬ

АПК України - агропромисловий комплекс України

МРЕТСТГУ - Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського
господарства України

UPOV - Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин

ISTA - Міжнародна асоціація з контролю за якістю насіння

МРЗ - Міжнародна рада по зерну

ФАО - Продовольча та сільськогосподарська організація ООН

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційної роботи бакалавра: 42 с., 5 рис., 5 табл., 41 джерело.

Об'єкт дослідження: виступає агропромисловий комплекс України.

Предмет дослідження: інституційне забезпечення менеджменту міжнародного бізнесу.

Мета роботи – це проблеми та шляхи удосконалення інституційного забезпечення інтеграції підприємств АПК України.

Цілі кваліфікаційної роботи, що ставляться у відповідності з метою роботи:

- розглянути теоретичні узагальнення засад економічного розвитку: інститути та інституціональне середовище;

- розглянути інституціональні аспекти забезпечення стійкого розвитку підприємств;

- охарактеризувати інституціональне середовище міжнародного бізнесу.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи бакалавра є:

- провести дослідження інституційного забезпечення менеджменту міжнародного бізнесу аграрних підприємств;

- дослідити інституційне забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану

- розглянути формування інституційного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності аграрних підприємств;

- дослідити проблеми та шляхи удосконалення інституційного забезпечення інтеграції підприємств АПК України.

Інформаційна база роботи. Наукові джерела: науково-методична література з маркетингу, публікації в наукових журналах та конференціях., фінансові звіти, інтернет-ресурси.

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ , МЕНЕДЖМЕНТ, МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС, АПК УКРАЇНИ

ABSTRACT

Bachelor's thesis: 42 pages, 5 figures, 5 tables, 41 sources.

The object of the study: the agro-industrial complex of Ukraine stands out.

Research subject: institutional support of international business management.

The purpose of the work is the problems and ways of improving the institutional support for the integration of Ukrainian agribusiness enterprises.

The goals of the qualification work, which are set in accordance with the purpose of the work:

- consider theoretical generalizations of the foundations of economic development: institutions and institutional environment;
- consider the institutional aspects of ensuring the sustainable development of enterprises;
- characterize the institutional environment of international business.

The main tasks of the bachelor's qualification work are:

- to conduct a study of institutional support for the management of international business of agrarian enterprises;
- to investigate the institutional provision of food security of the state in the conditions of martial law
- to consider the formation of an institutional mechanism for ensuring the international competitiveness of agricultural enterprises;
- to investigate the problems and ways of improving the institutional support for the integration of Ukrainian agro-industrial complex enterprises.

Work information base. Scientific sources: scientific and methodological literature on marketing, publications in scientific journals and conferences, financial reports, Internet resources.

INSTITUTIONAL SECURITY, MANAGEMENT, INTERNATIONAL BUSINESS, AGRICULTURE OF UKRAINE

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ, СИМВОЛІВ ТА ОДИНИЦЬ.....	4
РЕФЕРАТ.....	5
ABSTRACT.....	6
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗАСАД ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ІНСТИТУТИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ...	10
1.1 Інституціональні аспекти забезпечення стійкого розвитку підприємств.....	10
1.2 Інституціональне середовище міжнародного бізнесу.....	14
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	18
2.1 Інституційне забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану.....	18
2.2 Формування інституційного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності аграрних підприємств	24
2.3 Проблеми та шляхи удосконалення інституційного забезпечення інтеграції підприємств АПК України	31
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	36
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	38

ВСТУП

Міжнародний бізнес, який має місце як партнерство між суб'єктами з двох чи більше країн або як економічна діяльність міжнародних компаній, неможливий без чіткого розуміння та застосування норм і правил, встановлених міжнародним співтовариством, а також міжнародних стандартів ведення бізнесу та специфіки ресурсокористування зовнішніх ринків, особливості законодавства зарубіжних країн, розуміння своєрідності політико-економічних відносин, що регулюються певними видами взаємодії на міждержавному рівні. Це означає, що при розширенні бізнесу за межі національної економіки компанія повинна бути готова до розширення меж інституційного середовища.

Інституціями, що формують зовнішнє інституційне середовище міжнародних компаній є, насамперед:

- інститут економічних зв'язків із зарубіжними державами, який регулює процеси взаємодії економічних відносин громадян і світової економічної системи;

- інститут міжнародного права, тобто сукупність правових норм, які регулюють правові відносини суб'єктів господарювання у співробітництві, як інститут права власності - відносини, що виникають між суб'єктами господарювання в процесі обміну благами та повноваженнями;

- інститут контракту - взаємодія з партнерами по оперативному бізнесу, що відображає рівень приватних рішень, регламентує рівень відповідальності;

- міжнародне визнання, захист прав працівників тощо;

- інститут міжнародного ринку, що регулює відносини, що виникають між суб'єктами міжнародного бізнесу при обміні товарами, послугами та ресурсами;

- інститут індикативного планування, який регулює відносини між іноземними державами та суб'єктами господарювання в процесі стратегічного планування;

- інститут міжнародних фінансів, який регулює валютні відносини між суб'єктами міжнародного бізнесу та банківською системою;
- інститут соціальних гарантій, що регулює взаємовідносини між іноземною державою та суб'єктами господарювання, а також різними групами населення у формуванні та розвитку людських ресурсів;
- інститут культури, який регулює формальні та неформальні правила та угоди щодо взаємодії міжнародних організацій.

В епоху глобалізації в міжнародному бізнесі з'являються нові характеристики, характерні для сучасності.

Мета роботи – це проблеми та шляхи удосконалення інституційного забезпечення інтеграції підприємств АПК України.

Цілі кваліфікаційної роботи, що ставляться у відповідності з метою роботи:

- розглянути теоретичні узагальнення засад економічного розвитку: інститути та інституціональне середовище;
- розглянути інституціональні аспекти забезпечення стійкого розвитку підприємств;
- охарактеризувати інституціональне середовище міжнародного бізнесу.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи бакалавра є:

- провести дослідження інституційного забезпечення менеджменту міжнародного бізнесу аграрних підприємств;
- дослідити інституційне забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану
- розглянути формування інституційного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності аграрних підприємств;
- дослідити проблеми та шляхи удосконалення інституційного забезпечення інтеграції підприємств АПК України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗАСАД ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ІНСТИТУТИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

1.1 Інституціональні аспекти забезпечення стійкого розвитку підприємств

Формування інституційного середовища є необхідною умовою розвитку засад сталого розвитку на різних рівнях економіки та має здійснюватися відповідно до пріоритетів Стратегії сталого економічного розвитку [1].

Ці пріоритети включають: структурну перебудову та вдосконалення української економіки; формування інституційної основи збалансованого розвитку; зниження рівня соціально-економічної нерівності та бідності; розробка регіональної політики збалансованого розвитку; перехід до збалансованого природокористування; становлення демократичного суспільства; освіта та наукове забезпечення у сфері збалансованого розвитку; збалансоване землеробство; врахування національних культурних цінностей; розвиток міжнародного співробітництва; збереження біологічного та ландшафтного різноманіття; енергозбереження та збалансований розвиток енергетики[2].

Визначено інститути, що впливають на сталий розвиток економіки країни, та їх функції, застосування яких спрямоване на гармонізацію відносин між суб'єктами господарювання на різних рівнях економіки (табл. 1).

Зовнішні інституції, тобто ті, на створення яких менеджери та власники компаній не можуть безпосередньо вплинути, включають інституції макро- та мезоекономічного рівня. Провідна роль серед інституцій на макрорівні відводиться державі, оскільки вона є регулятором державної політики та формує інституційне середовище країни [2].

В Україні немає офіційно створеної інституції сталого розвитку на державному рівні. При створенні інституту сталого розвитку до складу держави

мають входити не лише органи державної та виконавчої влади, а й керівництво та власники бізнесу, політики та громадяни.

Посилення управлінської ролі держави та її впливу на реалізацію концепції сталого економічного розвитку сприяє розвитку інституту законодавчої системи. Правове забезпечення спрямування економіки на шлях сталого розвитку є складною проблемою через її множинність та відсутність чіткого визначення інтересів суб'єктів господарювання, що не дозволяє чітко відобразити об'єкти та суб'єкти правовідносин [3].

Таблиця 1.1 - Інститути, що забезпечують стійкий розвиток підприємства на макрорівні

Макрорівень	
Інститути	Функції інститутів
Держава	Реалізація соціальної політики, яка б сприяла сталому зростанню науково-технологічного потенціалу, поліпшенню добробуту населення та соціального клімату в державі, а також усунення занепаду її природних ресурсів
Законодавча база	Забезпечення гармонізації законодавства з питань стійкого розвитку; ухвалення нормативно-правових актів, які б регулювали соціальні взаємовідносини між економічними агентами різних рівнів
Профспілки	Участь у формуванні соціально-економічної політики, розробленні проектів законів та інших нормативно-правових актів з соціально-трудова питань
Освіта	Розширення знань, розвиток спеціальних навичок, інтелекту, формування життєвої позиції і цінностей у сфері стійкого розвитку
Екологічна культура населення	Затвердження повномасштабної правової основи для докорінного поліпшення стану навколишнього природного середовища у країні
Наука	Генерування інновацій у сфері соціального розвитку; забезпечення якості життя людини за рахунок створення новітніх корисних винаходів та розробок
Банківська система	Регулювання розподілу ресурсів, потрібних для впровадження соціальних проектів; управління інноваційною активністю кредитних інститутів у напрямі забезпечення стабільного та безпечного соціально-економічного розвитку суспільства.
Система соціального захисту	Захист від безробіття, надання допомоги непрацездатним верствам населення, поєднання державної і страхової системи соціального захисту
Засоби масової інформації	Розвиток свідомості мас, кожної особи через збирання, опрацювання і розподілення інформації в масовому масштабі, на основі закономірностей
Соціальне партнерство	Формування механізмів узгодження суспільних інтересів, спроможних гарантувати еволюційний розвиток держави, запобігати масштабним внутрішнім потрясінням і забезпечувати соціальний мир та злагоду
Податкова система	Запровадження податкових пільг, цільових субсидій, щоб стимулювати розвиток соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством
Судова система	Вирішення або подолання внутрішньосистемних соціальних конфліктів
Фондовий ринок	Оцінювання впливу соціальної репутації компанії на її капіталізацію
Система суспільних соціальних фондів	Формування і розвиток найбільш важливих для суспільства якостей індивідів незалежно від їх особистих доходів

Важливу роль відіграють такі інститути макрорівня, як податкова система, ринок праці, соціальне партнерство, екологічна культура населення та освіта. Важливість податкової системи як важливого соціально-економічного інституту

полягає в забезпеченні запровадження податкових пільг та адресних субсидій для сприяння розвитку соціальної та екологічної відповідальності компаній перед суспільством. Функція інституту ринку праці полягає у відтворенні практики суспільних відносин і процесу зайнятості та підвищенні стимулюючої функції заробітку [4].

Суттєву роль у забезпеченні взаємодії держави та економіки відіграє інститут соціального партнерства, метою якого є створення механізмів узгодження суспільних інтересів, що забезпечують еволюційний розвиток держави, запобігають масштабним внутрішнім потрясінням і забезпечити соціальний мир і злагоду.

Таблиця 1.2 - Інститути, що забезпечують стійкий розвиток підприємства на мезорівні

Мезорівень	
Інститути	Функції інститутів
Соціальна відповідальність бізнесу	Формування системи державно-приватного партнерства у напрямі розвитку громадянського суспільства; реалізація природоохоронної політики за рахунок неухильного зменшення ресурсоемності економіки через залучення у господарський обіг нагромаджених відходів
Власність та її структура	Регулювання доступу до відповідних ресурсів; упорядкування відносин між окремими агентами або суб'єктами правового поля
Корпоративні відносини зі стейкхолдерами	Розвиток інституціонального середовища у напрямі посилення координування взаємодії суб'єктів господарювання для забезпечення соціально орієнтованого розвитку галузі.
Інвестори	Сприяння розвитку соціальної інфраструктури, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, розвиток громадянського суспільства
Цінова політика	Як складова соціальної політики держави, спрямована, зокрема, на забезпечення соціальних гарантій для низькооплачуваних та малозабезпечених громадян, включаючи систему компенсаційних виплат
Інститут благодійності	Сприяння реалізації широкомасштабних соціальних проектів у сфері освіти, охорони здоров'я, особливо для мало захищених верств населення
Екологічне підприємництво	Реалізація економічного механізму збалансування інтересів господарських суб'єктів й суспільства крізь призму еколого-економічних відносин та подолання еколого-економічних суперечностей
Соціальне партнерство	Розвиток соціально-трудова відносин в Україні за рахунок формування представницьких структур, які б інституалізували свої інтереси в політико-економічній сфері
Профспілки	Захист інтересів працівників у соціальному партнерстві з роботодавцями, об'єднаннями роботодавців, організаціями бізнесу, органами влади

Серед інститутів мезорівня особливу роль відіграє такий інститут, як корпоративна соціальна відповідальність. Корпоративна соціальна відповідальність охоплює всі організаційно-правові форми компаній: фізичних

осіб-підприємців, суб'єктів господарювання; кооперативи; державні підприємства. Вітчизняній моделі соціально відповідального бізнесу притаманні ознаки європейської континентальної моделі, тобто спроби органів державної влади формалізувати публічно-приватні відносини на законодавчому рівні.

До недоліків української моделі корпоративної соціальної відповідальності можна віднести: відсутність довгострокових програм корпоративного розвитку в контексті сталого розвитку; переважна орієнтація на задоволення інтересів власників, формальне ставлення до природоохоронних заходів і ставлення до персоналу як до одного з ресурсів компанії [5].

Основним завданням корпоративної соціальної відповідальності як інституту середнього рівня є створення системи державно-приватного партнерства для розвитку громадянського суспільства. Реалізація екологічної політики шляхом жорсткого зниження ресурсоемності економіки шляхом включення утворюваних відходів у господарський цикл.

Інститут корпоративних відносин із стейкхолдерами в ефективній системі соціально орієнтованого управління відіграє роль визначення узгодженості цілей компанії з інтересами стейкхолдерів, оскільки спрямований на розвиток інституційного середовища для посилення координації взаємодії суб'єктів господарювання. з метою досягнення соціально орієнтованого розвитку компаній галузі. Такі інститути, як соціальна конкуренція та державна цінова політика, забезпечують реальну інфраструктуру ринкової економіки, а відтак і ефективність соціально орієнтованого контролю суб'єктів господарювання на різних рівнях економіки [5].

Інститут інвестора є однією з необхідних умов функціонування інфраструктури інституційного середовища в процесі розвитку принципів соціально орієнтованого управління певними системами. Формування цього інституту потребує таких заходів, як стимулювання інвестиційної активності, підвищення прозорості корпоративної діяльності, оптимізація структури банківських установ та інших структур. Ключовою функцією інституту-

інвестора є сприяння розвитку соціальної інфраструктури, забезпечення раціонального використання природних ресурсів та розвитку громадянського суспільства [7].

1. 2 Інституціональне середовище міжнародного бізнесу

Нобелівський лауреат Д. Норт і інший американський вчений Л. Девіс досить жорстко підходить до визначення інституційного середовища, визначаючи його як основні політичні, соціальні та правові норми, що складають основу виробництва, обміну та розподілу, а для опису об'єктів використовується термін інституційне середовище. Дослідницькі проекти на макрорівні, а інституційні механізми розглядаються на мікрорівні. Інституційні рамки є обмеженнями [8].

Інший лауреат Нобелівської премії О. Вільямсона [9], доповнює визначення Д. Норта також трактує інституційне середовище як правила гри, які формують контекст, у якому здійснюється економічна діяльність. А. Вільямсон визначає в інституційному середовищі звичаї, норми, політику, судову систему, права власності та договірне право – різні параметри, які змінюють конкурентні витрати на управління.

Наведені науковцями визначення носять концептуальний характер і використовуються сучасниками при дослідженні проблем, поширенні ідей інституціоналізму та дослідженнях, заснованих на інституційній теорії. Традиційно інститути складаються з трьох основних елементів [10]:

- формальні правила (конституції, закони, прецеденти, адміністративні акти);
- неформальні обмеження (традиції, звичаї, соціальні умовності);
- механізми примусового виконання (суди, пристапи, поліція тощо).

Існує багато підходів до опису інституційного середовища, кожен з авторів виділяє ті елементи, які є більш важливими в межах мети дослідження та дозволяють структурувати предмет дослідження. Такі підходи також можна

використовувати як основу, оскільки вони не є взаємовиключними, а просто підкреслюють складність інститутів та інституційного середовища бізнес-організацій та їх важливість для сприяння еволюційному та сталому розвитку [11].

Загальний підхід до поділу інституційного середовища на три групи:

1. Інститути вищого порядку (інституційне середовище) - визначають напрямок розвитку економічної системи.

2. Інститути першого порядку (власність, моральні та правові норми).

3. Інститути другого порядку (ринок цінних паперів, інститути соціального страхування, фінансово-банківська система тощо).

О.Г. Бортникова [12] основними складовими інституційного середовища вважає:

1) нормативно-правовий; 2) організаційний; 3) самоорганізація; 4) соціокультурний; 5) когнітивний.

Основою формування організаційної структури компанії в міжнародному розумінні, на думку більшості науковців, які займаються проблемою інституційного забезпечення, є інституційне середовище діяльності компанії на національному чи міжнародному рівнях.

Як зазначають представники інституціональної школи, наявні інститути можуть зменшити наслідки обмеженої раціональності поведінки, яка, у свою чергу, скорочує коло обмежено раціональних істот із недосконалою мораллю. За відсутності або редукції проблеми обмеженої раціональності поведінки потреба не була б актуальною для більшості інституцій, що призвело б до її значного зменшення. При проектуванні інституційного середовища кожен компонент розглядається як системний об'єкт, який має внутрішню структуру, розвиток, власні функції, цілі в процесі інституціоналізації та активно взаємодіє з іншими компонентами [13].

Основною функцією інституцій у міжнародному бізнесі є встановлення певних правил співпраці, які містять обмежувальні рамки та вимоги, які організовують відносини між діловими партнерами різних форм власності або

підрозділами однієї компанії в різних країнах. На міжнародному рівні в рамках інтеграційних процесів міжнародна діяльність регулюється згідно з міжнародними угодами, які визначають відносини між учасниками процесу (державою, компаніями, установами).

Таке регулювання процесу взаємодії відбувається тоді, коли забезпечується вільний рух капіталу та створюється сприятлива економічна політика в країнах-партнерах.

Слід зазначити, що це основні цінності та гарантії, на яких базується співпраця суб'єктів міжнародного бізнесу і які містяться в міжнародних угодах [14]:

1. Дотримання та захист прав власності. Міжнародне співтовариство декларує право на мирне володіння власністю, бо не існує ніякого володіння власністю до тих пір, доки особа не може заявити про своє право власності. Цей інститут захищає права фізичних та юридичних осіб, тобто компаній, і він важливий, оскільки економічна система країн, які є підписантами міжнародних договорів, заснована на праві приватної власності та праві вільного створення суб'єктів господарювання як «юридичних осіб». Ця Конвенція стала основою всього комплексу міжнародно-правових норм у сфері прав людини, її законних інтересів і потреб. В Україні вона набула чинності 11 вересня 1997 р. [14].

2. Етика та рівень корупції. Значною проблемою є співпраця суб'єктів господарювання як на міжнародному, так і на національному рівні. Питання «етики» та масштабів корупції виникають через домінування особистих відносин над бізнесом, фактичну бездіяльність або небажання професійної взаємодії суб'єктів на основі «взаємності», правову невизначеність інтересів суб'єктів та непорозуміння суті етичних принципів і норм співпраці та взаємодії, а також умінь, яких бракує їхньої практичної реалізації.

3. Ступінь зловживання впливом - пропозиція або надання неправомірної переваги підприємству, яке пропонує або обіцяє (погоджується) на таку перевагу з метою впливу на прийняття рішень особою, уповноваженою на виконання функцій, зокрема державою.

4. Ефективність уряду визначається якістю державних послуг, ступенем незалежності державної служби від політичного тиску, якістю розробки та реалізації державної політики, ступенем довіри до влади та підтримки її політики.

5. Безпека включає процеси та принципи розвитку держав, регіонів і світу в цілому з урахуванням системного впливу географічних, політичних, економічних, військових, екологічних, етнічних, демографічних, релігійних та інших факторів. Це сфера протидії загрозам глобального рівня, які також мають економічний характер, таким як економічна злочинність, безробіття та трудова міграція, перерозподіл структури світового господарства, обмеженість економічних ресурсів, надлишок і дефіцит. індивідуальні економіки тощо.

6. Корпоративна етика, тобто культура поведінки співробітників в компанії, їх переконання, традиції, рівень відносин між керівниками середньої ланки (менеджерами) і співробітниками між компанією, її клієнтами (споживачами) і партнерами, державою і суспільством. Він запроваджений сучасними стандартами корпоративного управління та є гарантією ведення відносин з міжнародними партнерами на принципах законності, професіоналізму, добросовісності, взаємної довіри та непохитної відданості [16].

Основною метою аналізу та звітності в міжнародному бізнесі є забезпечення прибутків шляхом виявлення відхилень від планів, виявлення слабких місць та активного вжиття заходів щодо зменшення негативних явищ.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Інституційне забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану

Необхідною умовою формування конкурентоспроможної національної економіки є забезпечення продовольчої безпеки країни, що, у свою чергу, неможливе без відповідної інституційної основи сталого розвитку аграрного сектору та державної аграрної політики. Держава з високоефективною аграрною економікою та продовольчим забезпеченням має для цього необхідні передумови для створення продовольчої незалежності та експортного потенціалу стратегічні пріоритети держави мають бути спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки населення в умовах глобальних викликів і загроз[17].

Забезпечення продовольчої безпеки країни потребує відповідної інституційної бази, яка уможлиблює створення необхідних механізмів та інструментів державної аграрної політики, а також формування стратегії продовольчої безпеки, що потребує злагодженості між учасниками системи продовольчої безпеки. та координація їх дій у реалізації практичних заходів із чіткими механізмами їх реалізації та джерелами фінансування. Продовжимо дослідження інституцій та установ, які слідкують за формуванням механізму забезпечення продовольчої безпеки держави[17].

Визначимо інститут продовольчої безпеки як інституційну структуру, організаційно-економічну систему, механізм, сукупність інструментів, що створюються суспільством, особою, державою та забезпечують формування механізму безпечності продовольчої безпеки.

Інститут продовольчої безпеки передбачає державні та ринкові стійкі «правила поведінки та регулювання», які створюють умови, що визначають напрями взаємодії, розвитку відносин між суб'єктами (інститутами) продовольчої безпеки та забезпечують умови для ефективної взаємодії, координації та створення моніторингу у процесі реалізації стратегії продовольчої безпеки [17].

З огляду на військові дії, порушення логістичних зв'язків між виробниками та споживачами продукції, окупацію частини території та закриття більшості портів, забезпечення продовольчої безпеки є одним із головних завдань органів державної влади. Важливою передумовою досягнення продовольчої безпеки є стабільність її постачання. Це включає в себе здатність населення, домогосподарств і окремих осіб мати доступ до достатньої кількості їжі в будь-який час і не відчувати тиску через втрату доступу до їжі через попит, шоки пропозиції та циклічні коливання ринку [18].

Враховуючи зростання цін на добрива, паливо та низьку закупівельну ціну на сільськогосподарську продукцію, необхідно використовувати альтернативні джерела продовольства, в тому числі з використанням дигестатів, що частково зменшить зростання собівартості продукції. Дослідження показують, що приріст врожаю після використання біодобрива (дигестера) становить від 10 до 50%. Однак більш точний прогноз зробити важко, оскільки на врожайність впливає багато інших факторів. Наприклад, для удобрення 1 га поля необхідно 120 кг звичайних мінеральних добрив, тоді як органічних добрив з такою ж урожайністю – лише 500 кг (табл. 2.1) [19].

Таблиця 2.1 - Вплив дигестату на урожайність культур

Вид культур, які вирощуються	Звичайна врожайність, т/га	Збільшення врожайності, %	Додатковий урожай, т/га
Пшениця	2,3-2,5	10	0,23-0,25
Ячмінь	1,8-2,0	10	0,18-0,20
Кукурудза	5,0-8,0	10	0,5-0,8
Буряк цукровий	20,0-40,0	10	2,0-4,0
Картопля	18,0-20,0	10	1,8-2,0
Квасоля	2,0-2,5	10	0,20-0,25
Яблука	25,0-30,0	10	2,5-3,0

Загрозу продовольчій безпеці створює призупинення весняної посівної кампанії у 2022 році (або скорочення посівних площ) у районах, де тривають активні бойові дії або які є тимчасово окупованими. Як наслідок, через порушення агротехнологічного поводження з ґрунтами відбулося зниження врожайності, зниження збору зерна і, як наслідок, зменшення експорту зерна [20].

Особливо це стосується в умовах військового стану. Держава має гарантувати інвестиції, які будуть залучатися агропромисловий комплекс. Основним шляхом удосконалення структури формування та розподілу прибутку підприємства є визначення пріоритетного напрямку використання прибутку. Це забезпечує перспективний розвиток підприємства, аналіз динаміки та реалізованих факторів прибутку, виявлення резервів, що сприяють максимізації прибутку, а також ефективне планування формування, розподілу та використання прибутку на наступні періоди [20].

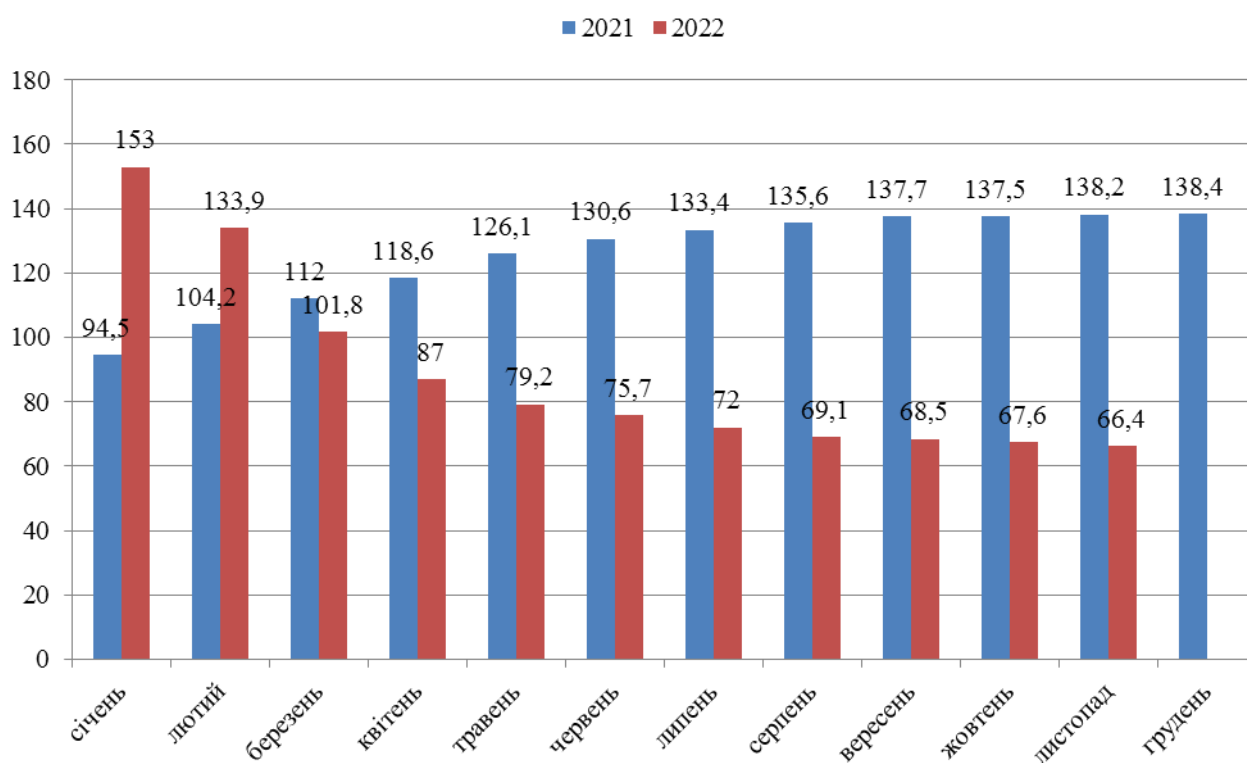

Рис. 2.1 - Темпи зростання (зниження) експорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Враховуючи зростання цін на продукти харчування та створення «зернових» коридорів, альтернативних шляхів експорту та враховуючи сприятливу експортну політику ЄС, надлишки сільськогосподарської продукції доцільно продавати на ринках ЄС з метою максимізації прибутку. Зазначимо, що експорт товарів у період січень-листопад 2022 року становив 40 671,2 млн доларів США, або 66,4% до січня-листопада 2021 року, імпорту – 49194,9 млн доларів США або 75,8%. Негативне сальдо становило 8523,7 млн дол. (у січні-листопаді 2021 року також мінус – \$3 635,3 млн). Коефіцієнт покриття імпорту експортом становив 0,83 (у січні – листопаді 2021 року – 0,94) (рис. 2.1, рис.2. 2) [21].

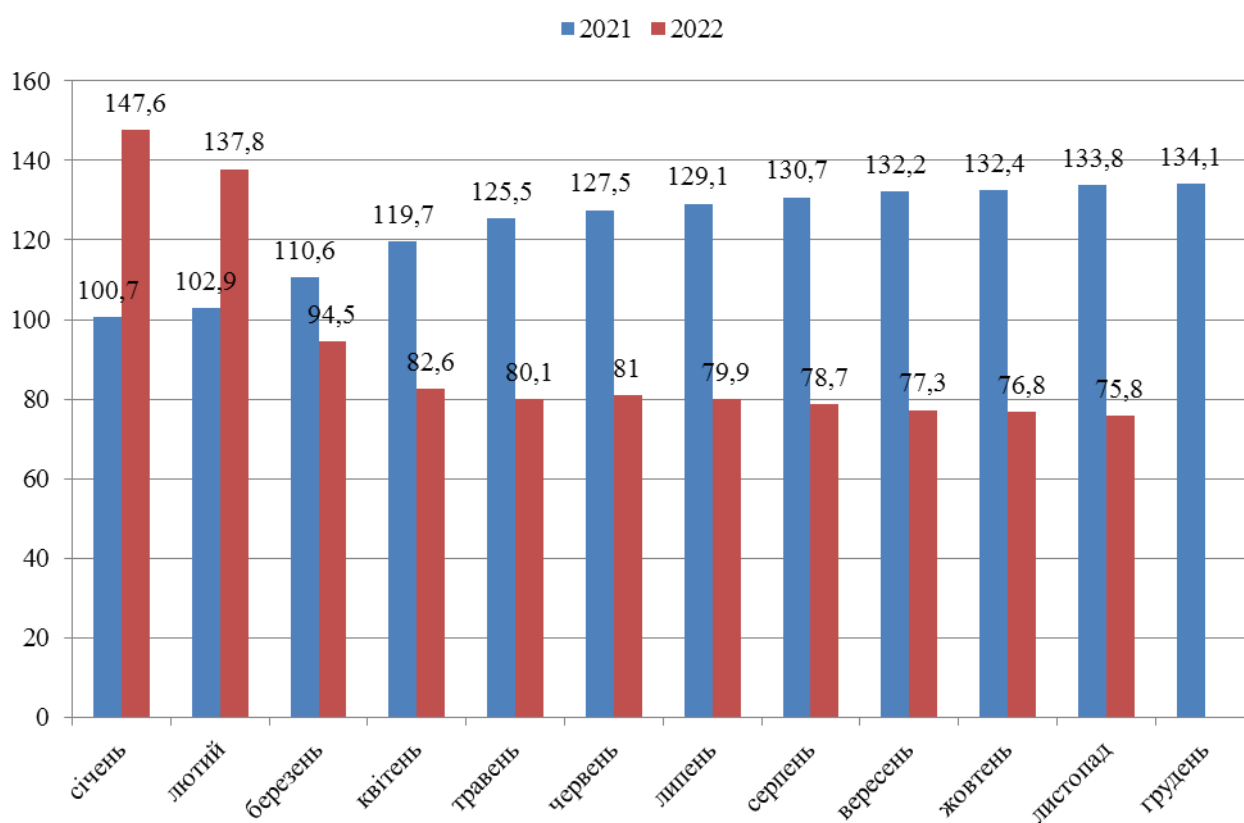

Рис. 2.2 - Темпи зростання (зниження) імпорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, нарастаючим підсумком)

Незважаючи на військовий стан, падіння експорту сільськогосподарської продукції було відносно меншим, ніж у цілому в державі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Товарна структура зовнішньої торгівлі основною продукцією АПК у січні-листопаді 2022 року

Назва товарів	Експорт			Імпорт		
	млн дол. США	у % до січня листопада 2021	у % до загального обсягу	млн дол. США	у % до січня листопада 2021	у % до загального обсягу
Усього	40671,2	66,4	100,0	49194,9	75,8	100,0
у тому числі						
Живі тварини; продукти тваринного походження	1354,0	112,3	3,3	1060,5	75,9	2,2
Продукти рослинного походження	12037,4	87,9	29,6	1716,0	91,3	3,5
у тому числі						
зернові культури	8079,8	75,2	19,9	143,3	94,2	0,3
Жири та олії тваринного або рослинного походження	5434,2	89,4	13,4	277,8	69,1	0,6
Готові харчові продукти	2214,4	64,6	5,4	2290,3	71,6	4,7

Експорт продукції тваринного походження зріс порівняно з 2021 роком, що є наслідком політики зближення з ЄС (вітчизняні виробники отримали експортні пільги).

Незважаючи на військовий стан, динаміка показників зовнішньої торгівлі українською аграрною продукцією у 2023 році розвиватиметься в напрямку поступової компенсації втрат, отриманих у 2022 році. Планується збільшити експорт сільськогосподарської продукції, поліпшити ситуацію з імпортозалежними групами продуктів харчування та збільшити внутрішній попит. Крім забезпечення продовольчої безпеки, залишається необхідним подолання дефіциту енергетичних ресурсів, чого можна досягти шляхом часткової переробки сільськогосподарської продукції та відходів харчових підприємств на альтернативні джерела енергії [22].

З метою забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану доцільно інвестувати в розвиток великого промислового сільськогосподарського виробництва, орієнтованого на вирощування технічних і зернових культур, які з користю використовуються як паливо і корм для худоби. Об'єктами підвищеного екологічного ризику є великі тваринницькі та птахофабрики; їх доцільно модернізувати шляхом створення допоміжних виробництв, орієнтованих на виробництво біогазу для побутових потреб. Загальний напрямок сільськогосподарського виробництва має бути зосереджений на стійких і кліматично сприятливих рішеннях, особливо віддаючи пріоритет агроекологічним практикам: точному землеробству, використанню сівозміни та біологічно різноманітних мультикультурних підходів у рослинництві; дрібномасштабному тваринництву з високими стандартами добробуту тварин (табл. 2.3) [23].

Таблиця 2.3 - Заходи орієнтовані на забезпечення продовольчої безпеки в умовах військового стану [23]

Пропоновані заходи	Очікувані результати
Модернізація птахофабрик, тваринницьких ферм, цукрових та спиртових заводів з метою створення виробництв альтернативних джерел енергії.	1. Подолання енергетичної залежності за рахунок виробництва біогазу та біоетанолу 2. Забезпечення зниження собівартості продукції та кінцевої ціни на продовольчі товари 3. Забезпечення сільського господарства органічними добривами (дигестатом) за помірними цінами
Створення малих тваринницьких підприємств та дотування ОСГ, які утримують 2 та більше голів ВРХ	1. Забезпечення молочної галузі високоякісної сировиною з можливістю подальшого експорту надлишків в ЄС 2. Нарощування поголів'я ВРХ
Дотування фермерських господарств орієнтованих на виробництво органічної продукції	1. Покращення якості продукції 2. Створення додаткових робочих місць в сільській місцевості
Зменшення експортних квот на пшеницю твердих сортів	1. Уникнення ситуації з дефіцитом сировини для хлібопекарської галузі 2. Мінімізація сезонних коливань цін на зерно 1-2 класу
Компенсація відсотків за кредитами на будівництво борошномельних комплексів, олійних та круп'яних виробництв малої потужності фермерським господарствам	1. Зменшення цін на продовольство в сільській місцевості 2. Створення додаткових робочих місць в сільській місцевості

Крім того, українські ферми мають великий потенціал для розвитку органічного сільського господарства. Зокрема, відходи рослинництва та тваринництва можна використовувати на місцевому рівні в невеликих місцевих біоенергетичних проектах або як добриво, переробляючи їх у дигестат. Таким чином, запропонований комплекс заходів дозволить забезпечити населення, особливо сільське, основними продуктами харчування за помірними цінами та високої якості [23].

2.2 Формування інституційного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності аграрних підприємств

У процесі пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств все більш актуальною стає проблема забезпечення їх інноваційного розвитку. Зараз інституційне середовище для інноваційного розвитку є несприятливим, ресурси обмежені, а обсяги інвестицій невеликі. Оцінка регіональної політики показує, що влада розраховує насамперед на державну підтримку та застосування її обмежених інструментів (бюджетні трансферти, державні програми). Вони також не мають значних інструментів для покращення інвестиційного середовища для інноваційного виробництва, яке використовує переваги геополітичної ситуації або сприяє роботі основних економічних інститутів, які пов'язані з більшістю проблем в аграрному секторі. Тому на територіальному рівні актуальною залишається проблема формування пріоритетів інноваційного розвитку агроформувань [24].

У цьому ключова роль має належати державі, завдання якої мають бути спрямовані на створення таких умов для ведення бізнесу в аграрному секторі, які дозволятимуть підприємцям отримувати не лише економічну вигоду, а й поступове набуття статусу соціально відповідальних осіб, які беруть участь у прийнятті рішень соціально-економічних проблем на державному та місцевому рівнях [24].

Стратегічна спрямованість ринкових трансформацій на якісні перетворення аграрних підприємств посилює необхідність розробки та впровадження механізмів удосконалення інституційного середовища функціонування аграрних підприємств з метою забезпечення їх конкурентоспроможності. Актуалізується вдосконалення інфраструктури та інституційного середовища, враховуючи, що ці складові моделі конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є ефективним інструментом управління економічним розвитком підприємств. Трансформації сприяють ефективному використанню ресурсного потенціалу, посиленню фінансової синергії та підвищенню конкурентоспроможності компаній [25].

Орієнтирами державної аграрної політики сьогодні є створення базових умов для ведення сільськогосподарської діяльності та покращення фінансового становища сільгоспвиробників, гармонізація вітчизняного законодавства з чинними стандартами ЄС, а також регулювання земельних відносин з метою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Для лібералізації та спрощення умов ведення бізнесу в агросекторі будуть вжиті такі заходи: скасування ряду обов'язкових процедур і дозволів; спрощення процедури видачі ветеринарних документів; розробка критеріїв оцінки ступеня ризику господарської діяльності, що підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду. Інституційне регулювання на мікрорівні акцентує увагу на необхідності посилення цієї роботи на мезо - та макрорівні [26].

Система інституційного регулювання сільськогосподарських підприємств включає такі питання, як органи корпоративного управління, інноваційні послуги та бізнес-інфраструктура. Основними об'єктами інституційного регулювання є саме виробництво, інноваційні відносини, персонал, ресурси та неформальні обмеження. Вихідними умовами впровадження регулюючих впливів є певні цілі та ресурси інноваційного розвитку. Метою заходів інституційного регулювання є реалізація інноваційних проєктів, інноваційний розвиток підприємства та підвищення його конкурентоспроможності [26].

Інституційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств є фундаментальною основою аграрної діяльності, воно впливає на тісний зв'язок суб'єктів господарювання з навколишнім природним середовищем та визначає характер інституційних змін у використанні природних ресурсів.

Інституційні зміни є ключовими для забезпечення якісних змін у системах управління господарством. Найважливішими складовими механізму забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є інноваційна, інвестиційна та інституційна складові (рис. 2.3).

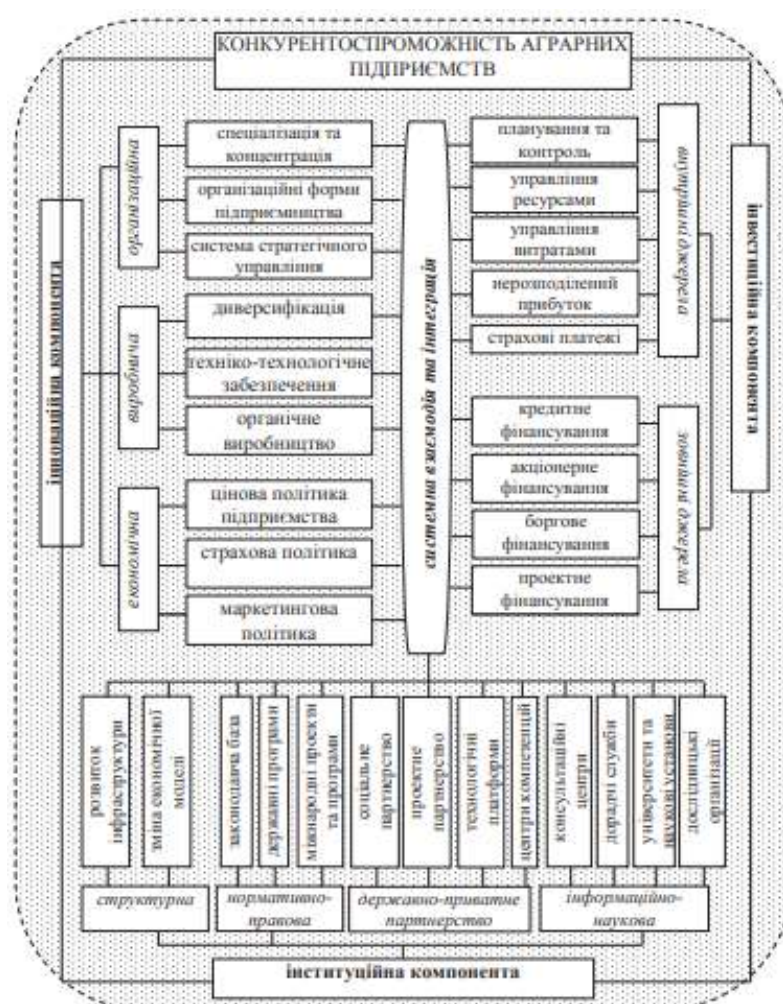

Рис. 2.3 - Складові механізму забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств

Формування інституційного середовища безпосередньо пов'язаний із соціально-економічними та екологічними інтересами компанії, ступенем

розвитку ринкових умов та інфраструктури, фінансово-інвестиційним забезпеченням та іншими ресурсами. Слід зазначити, що розвиток конкурентоспроможності не може бути досягнутий шляхом посилення однієї з його детермінант. Цей процес найбільш ефективний завдяки комплексній взаємодії всіх його складових.

Розвиток інституційного середовища компаній аграрного сектору має відбуватися комплексно за векторами шляхом реалізації різноманітних програм та проектів. Успішна реалізація такого підходу може бути обмежена лише за відсутності послідовності в діях та достатніх ресурсів для відповідних майбутніх перетворень.

Окремі стратегічні напрямки вимагають виважених практичних дій шляхом вертикальної та горизонтальної інтеграції взаємопов'язаних цілей, єдності та узгодженості пріоритетів розвитку з урахуванням змін зовнішнього середовища. Вертикальна координація цілей дозволяє скоординувати самостійну діяльність і створити конкурентну перевагу. Горизонтальна координація цілей забезпечує реалізацію стратегічного потенціалу інституційного середовища. Для нижчого рівня цілі вищого рівня є орієнтиром, а для вищого – засобом [27].

Інституційна та інноваційна складові конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є центральними та безпосередньо впливають одна на одну. Інструменти удосконалення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств мають використовуватися системно, тобто на основі державних програм та стратегій інноваційного розвитку [27].

Формування системи інституційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств передбачає організовану сукупність формальних і неформальних інститутів, які визначають і регулюють їх територіальні, соціальні, виробничі, економічні, екологічні, нормативно-правові та організаційно-управлінські параметри.

Складові інституційного середовища визначають пріоритети в тристоронній системі соціально-економічних, законодавчих чи політичних

інститутів формального змісту та неформальних ідеологічних інститутів. У ході розробки інституційного механізму визначено його основні складові та інструменти (рис. 2.4).

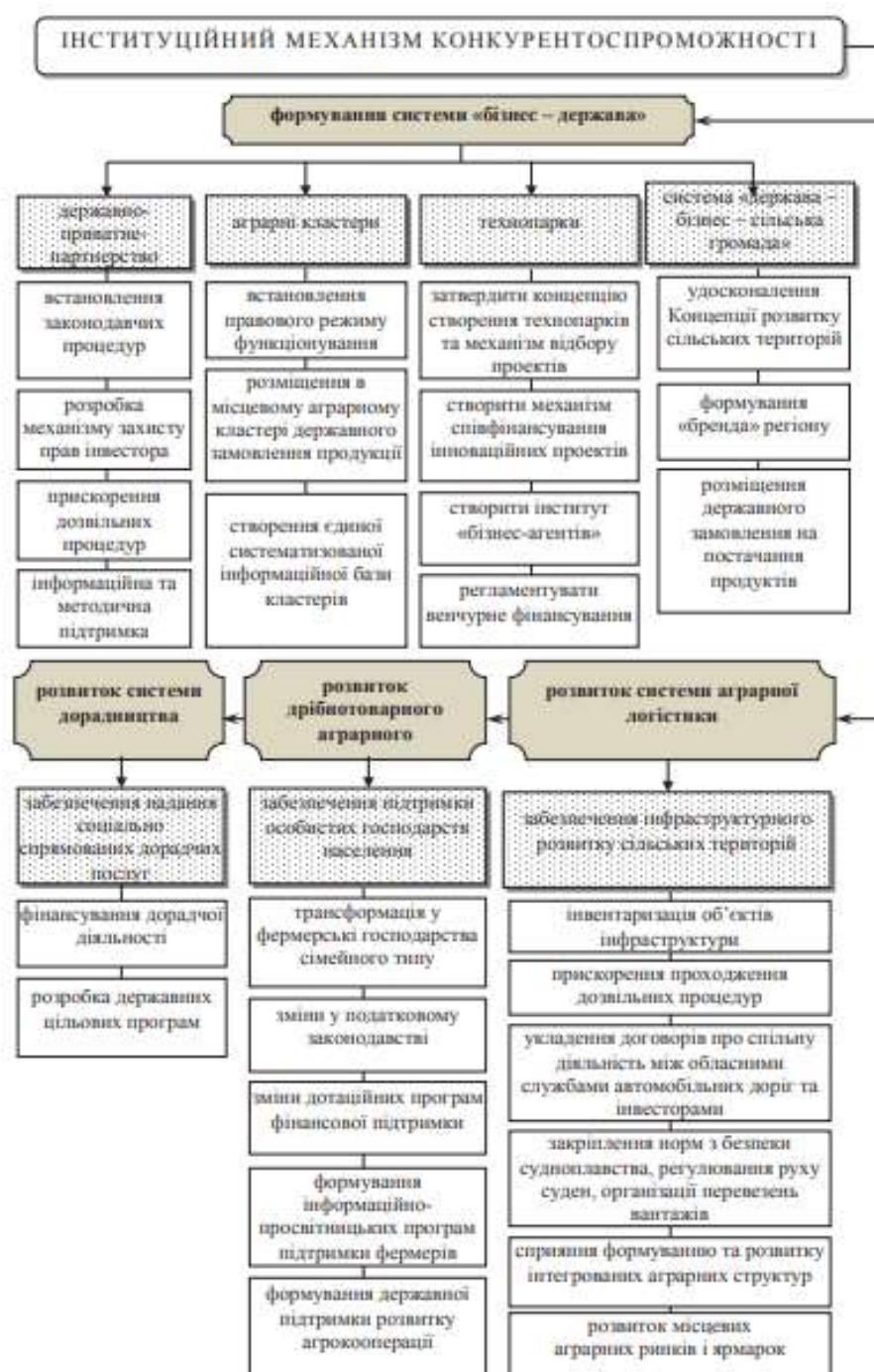

Рис. 2.4 - Інституційний механізм забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств

Реалізація орієнтирів стратегічного розвитку агропромислового комплексу відбувається одночасно з поглибленням співпраці з МО у сфері сільського, лісового та рибного господарства. На формування та підвищення

міжнародної конкурентоспроможності української продукції агропромислового комплексу Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (МРЕТСТГУ) здійснює безпосередній вплив МО, членом яких є наша держава, а зокрема Продовольча та сільськогосподарська організація Організація Об'єднаних Націй (ФАО); Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин (UPOV); Міжнародна асоціація з контролю за якістю насіння (ISTA); Міжнародна рада по зерну (IGC) тощо. [28].

Інші центральні органи виконавчої влади, які координують роботу Кабінету Міністрів України через МРЕТСТГУ, взаємодіють з МО в межах своєї компетенції. Проте не можна недооцінювати відповідний вплив на досліджувані сектори міжнародних організацій, що діють у сфері регулювання зовнішньої торгівлі, фінансів, охорони навколишнього середовища, національної безпеки та трудових ресурсів [28].

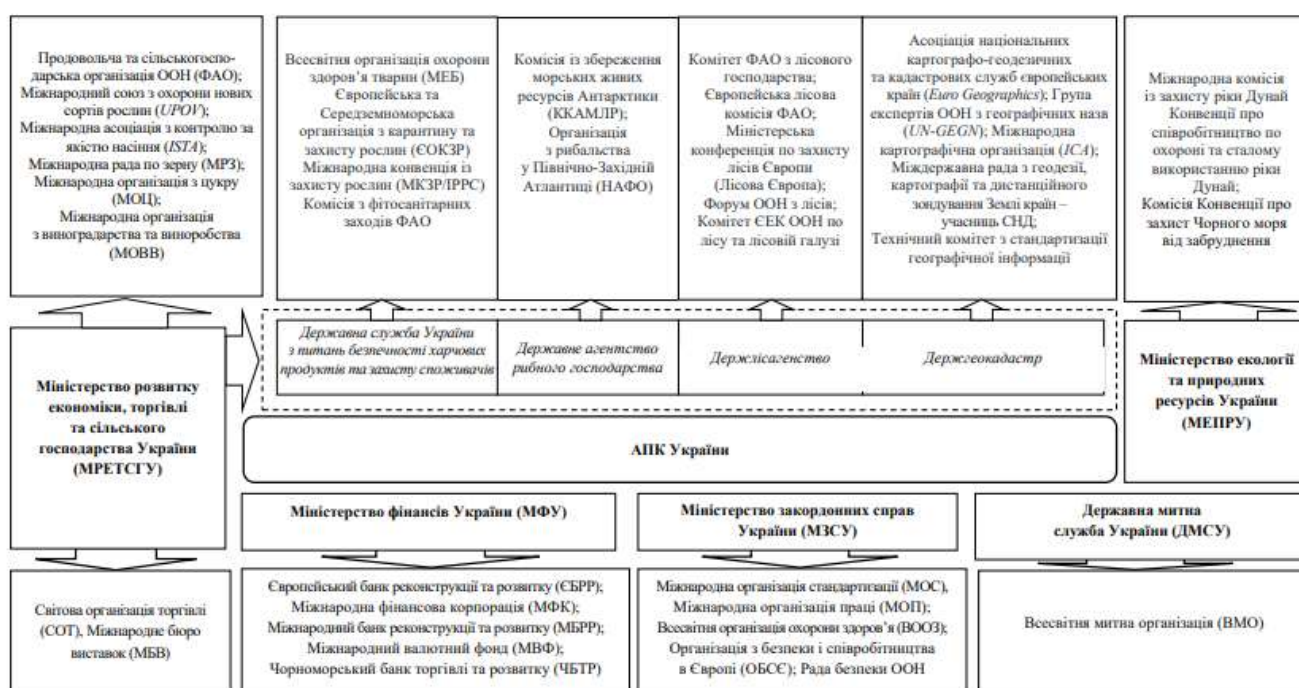

Рис. 2.5 - Інституційний механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності АПК України

У процесі своєї діяльності ці підрозділи тісно взаємодіють та становлять інституційний механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності агропромислового комплексу України (рис. 2.5).

Механізм інституційного забезпечення міжнародної конкурентоспроможності агропромислового комплексу України формують міжнародні організації, членом яких є Україна: як у виробництві сільськогосподарської та харчової продукції, так і у вирішенні питань регулювання зовнішніх процесів торгівлі, фінансів, охорони навколишнього середовища, національної безпеки та трудових ресурсів, через такі органи державної влади, як Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство фінансів України, Міністерство закордонних справ України, Державна митна служба України. Україна, Міністерство екології та природних ресурсів України. При цьому ФАО має безпосередній і всебічний вплив на розвиток вітчизняної промисловості досліджуваного комплексу, за технічної підтримки якої вирішуються проблеми у сфері забезпечення продовольчої безпеки, у тому числі підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва, тваринництва, сільської місцевості та зміна клімату [29].

Спеціалізовані промислові організації типу UPOV, ISTA, MP3 та ін. співпрацювати з Україною виключно за напрямками розвитку ринку відповідного виду продукції. Доступ до необхідних фінансових ресурсів забезпечується завдяки плідній співпраці з МФО. Завдяки співпраці з МО виробники досліджуваних галузей комплексу отримують ряд переваг: право впливати на процеси вирішення продовольчих, соціальних та екологічних проблем, можливість формування торгової політики певного виду продукту, доступ до фінансових і технічних ресурсів МО (включаючи знання та досвід інших країн у сфері конкурентоспроможного виробництва), розширення товарного ринку, отримання аналітичної інформації про галузь, підвищення якості продукції за рахунок удосконалення національної нормативно-правової бази відповідно до міжнародних вимог тощо [30].

Крім того, завдяки досить суттєвій підтримці МФО малі та середні підприємства агропромислового комплексу України наразі мають усі шанси стати головним локомотивом у забезпеченні конкурентних переваг вітчизняних

продуктів харчування на міжнародному ринку, що обумовлено можливістю впровадження новітніх технологій і швидкого налагодження екологічного процесу виробництва відповідно до міжнародних стандартів якості.

2.3 Проблеми та шляхи удосконалення інституційного забезпечення інтеграції підприємств АПК України

Інституційна підтримка відіграє важливу роль в інтеграції українського агропромислового комплексу в глобальні агропродовольчі ланцюги доданої вартості. Ефективні інституційні рамки, інструменти та правила створюють середовище для розвитку інтегрованих систем сільськогосподарського виробництва та допомагають залучити інвестиції, підвищити конкурентоспроможність і розвинути стійкі агропродовольчі ланцюги створення вартості. Йдеться не лише про прояви інститутів, а й про ступінь їх регулюючого впливу через властивості чи особливості самих інститутів [31].

Є офіційні та неформальні інституції та установи. До перших належать державні органи, організації, а також організації громадянського суспільства. Інститути також бувають формальними (закони і правила, нормативи) і неформальними (звичаї, традиції, вірування, поведінка, психічні особливості тощо). Як наслідок, вони по-різному впливають на інтеграційну діяльність сільськогосподарських підприємств за інтенсивністю та результатами. Однак вони не завжди підлягають кількісній оцінці і тому не враховуються в загальному впливі інститутів. Тому велике значення має систематизація закладів і інституцій саме за сферами появи [31].

Для практики сільськогосподарського виробництва та зовнішньоекономічної діяльності в агропромисловому комплексі важливо виявити не лише недоліки, переваги та можливості інституційного забезпечення, а й механізми їх виникнення. Це недостатній контроль за дотриманням; терпимість до негативних проявів; зневажання інститутосоціальної справедливості; соціальне розшарування усупільстві. Ці

обставини тим більше необхідно враховувати при обґрунтуванні заходів щодо вдосконалення інституційного забезпечення та управління діяльністю.

До основних складових інституційного забезпечення інтеграції підприємств українського агропромислового комплексу в глобальні агропродовольчі ланцюги доданої вартості належать формальні та неформальні інституції та установи. Це насамперед державні органи, їх регіональні та місцеві управління; інститути громадянського суспільства; такі інститути, як звичаї, традиції, вірування, психічні особливості життя тощо [32]. Вони мають різні сфери появи та рівні впливу.

Якщо сфери прояву чіткі та визначені специфікою діяльності, то рівень впливу не завжди очевидний і не завжди вимірний, особливо на рівні включення кількісних показників. Це вимагає особливої уваги при класифікації цих обставин з метою покращення інституційного забезпечення [33].

Відповідно, інститути й інституції мають такі сфери прояву щодо підприємств АПК і зовнішньоекономічної діяльності щодовключення у глобальні агропродовольчі ланцюги доданої вартості:

1. Нормативно-правова база. Це передбачає розробку та застосування ефективних нормативно-правових актів, що стимулюють розвиток інтеграційних процесів в аграрному секторі. Це можуть бути законодавчі акти, закони, договори та угоди, спрямовані на покращення умов ведення бізнесу компаній в аграрному секторі [34].

2. Фінансова підтримка. Мається на увазі розробка та впровадження фінансових інструментів, які сприяють залученню інвестицій у розвиток агропромислового комплексу. Це можуть бути програми державної підтримки, кредитні лінії, грантові програми, створення спеціальних фондів для фінансування інноваційних проєктів у сільському господарстві та харчовій промисловості. В умовах воєнного часу це включає гранти від державних і неурядових організацій, а також міжнародних джерел [34].

3. Розвиток інституційної інфраструктури. Мається на увазі створення та розвиток організаційних та інформаційних структур, що забезпечують

координацію та взаємодію між суб'єктами агропромислового комплексу. Це можуть бути аграрні асоціації, дослідницькі центри, технологічні платформи, цифрові платформи, які дають змогу обмінюватися досвідом, розробляти нові технології та інновації, в тому числі цифрові, автоматизацію [35].

4. Розвиток людського капіталу та соціальної відповідальності як забезпечення доступу до освіти, навчання та підвищення кваліфікації працівників агропромислового комплексу; раціональне використання трудових ресурсів. Це створює інноваційний кадровий потенціал, який відповідає вимогам сучасного сільського господарства та забезпечує впровадження новітніх технологій та інновацій у виробництво.

5. Маркетингова підтримка та логістика. Це розробка маркетингових інструментів і програм, спрямованих на підвищення привабливості українських продуктів харчування на світових аграрних ринках [36].

6. Охорона навколишнього середовища та екологія. Йдеться про квоти та системи використання природних ресурсів, пільги та штрафи, екологічні норми та заборони, стандарти та сертифікати тощо.

Враховуючи таке розмаїття складових, ефективна інституційна підтримка інтеграції українського агропромислового комплексу в глобальні агропродовольчі ланцюги створення вартості потребує системного підходу та спільних зусиль держави, громадських організацій, компаній та наукових установ і товаровиробників [36].

Інституційна підтримка інтеграції українського агропромислового комплексу в глобальні агропродовольчі ланцюги доданої вартості має вирішальне значення для створення сприятливого середовища та сприяння участі українського агробізнесу в глобальних ланцюгах доданої вартості [37].

Однак у процесі інтеграції українського агропромислового комплексу в глобальні агропродовольчі ланцюги доданої вартості можуть виникнути інституційні проблеми чи підводні камені, які можуть ускладнити процес і негативно вплинути на ефективність і результати інтеграції. Ось кілька прикладів інституційних проблем: відсутність координації між різними

інституціями: нестабільність у політичній сфері, відсутність координації та співпраці між різними державними відомствами, регуляторними органами та іншими зацікавленими сторонами можуть ускладнити процес інтеграції та призвести до невизначеності [37].

Недостатність досліджень, низький рівень інновацій та технологічної підготовки можуть ускладнити впровадження сучасних методів і технологій у виробництво, що може вплинути на конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Недостатня увага до маркетингової діяльності та відсутність належних знань і навичок у сфері маркетингу може призвести до неналежного просування та популяризації української сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках; провалів в їх логістиці [38].

Щоб подолати ці інституційні проблеми, необхідно розробити та впровадити політику, спрямовану на створення сприятливого бізнес-середовища, удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення доступу до фінансування та підтримки інновацій та досліджень. Крім того, ефективна комунікація та співпраця між урядом, бізнесом та науковими інституціями є важливими для успішної інтеграції українського агропромислового комплексу в глобальні агропродовольчі ланцюги доданої вартості [39].

Вирішення цих інституційних проблем потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення нормативно-правового середовища, зміцнення управління та прозорості, розширення доступу до фінансування, інвестування в розвиток інфраструктури, просування ринкових інформаційних систем та інвестування в розвиток потенціалу та програми підвищення кваліфікації [40].

Для подолання цих інституційних пасток необхідні комплексні реформи для зміцнення правового середовища, підвищення прозорості та ефективності управління, створення конкурентних ринкових умов, покращення доступу до фінансування, розвитку інфраструктури, підтримки інновацій та розвитку людських ресурсів в аграрному секторі. Ключовими елементами інституційної підтримки в сучасних економічних умовах є: розробка та впровадження ефективної політики та регулювання, які підтримують інтеграцію та

конкурентоспроможність в аграрному секторі. Це включає створення сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення чесної конкуренції та сприяння сталим практикам [40].

Важливою є фінансова підтримка, надання фінансування та стимули для підтримки інтеграції українського агробізнесу глобальні ланцюжки створення вартості. Це може включати доступ до грантів, грантів, субсидій та цільових фінансових програм для заохочення інвестицій, досліджень і розробок та інновацій у секторі сільськогосподарського виробництва. Наступним кроком є впровадження торгової політики та угод для зміцнення логістики [41].

Вони сприяють доступу до світового сільськогосподарського ринку та знижують торговельні бар'єри для української сільськогосподарської продукції. Це включає переговори та забезпечення сприятливих торгових угод, гармонізацію стандартів і правил, а також покращення логістики та транспортної інфраструктури для сприяння міжнародній торгівлі. Розвиток потенціалу та передача знань через інвестиції в розвиток людського капіталу, навчання навичок та передачу знань є необхідними для покращення можливостей та конкурентоспроможності українського агробізнесу. Це може включати надання технічної допомоги, професійне навчання, підтримку досліджень і розробок і сприяння співпраці між університетами, дослідницькими установами та приватним сектором [41].

Необхідно вдосконалити систему інститутів розвитку та просування ринку. Він включає підтримку аналізу ринку, дослідження ринку та маркетингову діяльність для просування української сільськогосподарської продукції та брендів у всьому світі. Це також включає стратегії брендингу та позиціонування, участь у міжнародних ярмарках і виставках, рекламні кампанії та зусилля з диверсифікації ринку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведені дослідження підтверджують важливість розробки напрямів удосконалення виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з метою забезпечення харчової безпеки та дозволять досягти наступних результатів:

- зниження собівартості виробництва сільськогосподарських культур за рахунок власного виробництва альтернативних джерел енергії;
- покращення якості продукції та адаптація до вимог ЄС, у тому числі розвиток органічного сільського господарства;
- створення значної кількості малих переробних підприємств агропромислового комплексу, спрямованих на виробництво життєво необхідної продукції для окремих сільських територій;
- сприяння розвитку тваринництва, в тому числі ОСГ та малих переробних підприємств агропромислового комплексу;
- постачання сільгоспвиробникам дешеві органічні добрива (дигестер).

Реалізація запропонованих заходів значно підвищить рівень продовольчої безпеки та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та може слугувати доповненням до Плану заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах надзвичайного стану, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 29 квітня. 2022 № 327-р. Визначення потенціалу модернізації сільськогосподарських переробників є перспективним для подальших досліджень.

Відповідно, удосконалення інституційного середовища шляхом зміцнення його складових уможливить досягнення позитивного економічного ефекту, який виявляється у створенні організаційно-економічних умов ефективного соціально орієнтованого розвитку сільськогосподарських підприємств, забезпеченні конкурентоспроможного розвитку та ефективного використання природних ресурси, формування людського капіталу, удосконалення розвитку

малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників, розвиток сільських територій, набуття знань сільськогосподарських товаровиробників, забезпечення доступності інвестиційних ресурсів, удосконалення форм і методів державної підтримки, їх прозорості, передбачуваності та послідовності.

Очікуваний економічний ефект від впровадження моделі інституційного регулювання конкурентоспроможного розвитку компаній аграрного сектору передбачає формування значущих інструментів покращення інвестиційного середовища з метою забезпечення інноваційного виробництва та максимально ефективного використання переваг геополітична ситуація та нарощування експортного потенціалу.

Надаючи потужну інституційну підтримку, Україна може зміцнити свою інтеграцію в глобальні агропродовольчі ланцюжки створення вартості, залучити інвестиції, підвищити продуктивність і конкурентоспроможність, а також зробити внесок у сталий розвиток свого сільськогосподарського сектора.

Для усунення інституційних недоліків необхідні комплексні реформи, включаючи зміцнення правової та регуляторної бази, покращення інституційної спроможності, сприяння прозорості та підзвітності, покращення інфраструктури, сприяння доступу до ринку та впровадження цільових програм розвитку сільських територій. Крім того, зусилля щодо боротьби з корупцією, покращення управління та сприяння участі зацікавлених сторін є важливими для успішної європейської інтеграції українського аграрного сектору.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Зомчак Л., Коваль Л. Сталий розвиток регіонів України: просторово-панельний підхід. Інфраструктура ринку. 2022. Вип. 65. С. 211–215. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct65-3>.

2. Sustainable development report 2022 URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment-report/2022/2022-sustainabledevelopment-report.pdf>. (дата звернення: 16.04.2024).

3. Dubyna M., Zhavoronok A., Kudlaieva N., Lopashchuk I. Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the financial services market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. Vol. 14(1). P. 97–102.

4. Duka A., Kosach I., Myhaylovska O., Starchenko G., Kychan O. Socio-Economic Viability of Public Management: Essence, Measurements and Validity. *Revista Espacios*. 2020. Vol. 41(19). P. 282–92.

5. Малик І.П., Каракаш Ю.А. Основні інструменти для забезпечення стійкого розвитку підприємства. Сучасні підходи до управління підприємством: збірник тех. доповідей. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. С. 99.

6. Скопенко Н. С., Когут О. О. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення стійкого розвитку підприємств в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9869> (дата звернення: 26.06.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.5(дата звернення: 16.04.2024).

7. Вплив багатопольярної глобалізації на зовнішню торгівлю України : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О .Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2024. 330 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vplyvbahatopoliarnoi-hlobalizatsii-na-zovnishniu-torhivliu-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 16.04.2024).

8. Галицький О.М., Лівінський А.І., Дяченко О.П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 93–98.

9. Залізнюк В.П. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни як основа забезпечення продовольчої безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 123–127.

10. Заскалкіна О.М. Державне регулювання інституціональних перетворень в аграрному секторі економіки України. Теорія та практика державного управління. 2016. № 1(52). С. 1–7.

11. Копитко В.І., Копитко О.В. Інституційні перетворення як важливий чинник в аграрному секторі АПК регіону. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2018. № 1. С. 114–122.

12. Лагутін В.Д. Цивілізаційні та інституційні фактори глобальних економічних трансформацій ХХІ ст. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 2. С. 5–19.

13. Уманців Ю.М., Міняйло О.І. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій. Економіка України. 2018. № 9. С. 37–49.

14. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України. Економіка і управління. 2016. № 2. С. 215–222.

15. Педько А. Український вимір європейського аграрного хабу. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ukrayinskyu-vymir-yevropeyskogo-agrarnogo-habu> (дата звернення: 14.02.2024).

16. Вітько Д.О. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності українських аграрних підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 17. Ч. 1. С. 36–40.

17. Шульга О.А. Соціально-економічні суперечності в системі аграрних відносин та проблеми методології їх аналізу. Економічна теорія. 2018. № 1. С. 59–78.

18. Ніконенко О. А. Методичне забезпечення формування продовольчої безпеки України. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 86–92. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9-10.86.

19. Калетнік Г. М., Паламарчук В. Д., Гончарук І. В., Ємчик Т. В., Телекало Н. В. Перспективи використання кукурудзи для енергоефективного та екологічнобезпечного розвитку сільських територій : монографія. Вінниця : ФОП Кушнір Ю.В. 2021. 260 с.

20. Диха М. В. Продовольча безпека під призвою воєнних дій в Україні. Сталій розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 25 травня 2022 р. ВП НУБіП України. С. 55–57.

21. Фурман І. В. Система фінансового регулювання аграрного сектору України: оцінка сучасного стану та активізація функціонування. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 35–50.

22. Фурман І. В. Вектори підвищення ефективності управління прибутком підприємства. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: збірник наукових праць*. 2017. № 3. С. 55–64.

23. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 16.04.2024).

24. Яремчук Н. В., Гонтарук Я. В. Перспективи розвитку виробництва та переробки зерна в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Випуск 74. С. 88–97. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-13>.

25. Закон України про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану від 12.05.2022 № 2246-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text>. (дата звернення: 16.04.2024).

26. Бондаренко В. М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 61–64.

27. Калетнік Г. М., Гонтарук Я. В. Диференціація розвитку галузей переробної промисловості аграрного сектору Вінницької області. *Економіка,*

фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2020. № 3 (53). С. 7–23. DOI: 10.37128/2411-4413-2020-3-1

28. Фурман І. В., Токарчук Д. М. Продовольча безпека та економічні засади виробництва біопалива. Економічний аналіз. 2018. № 1. С. 168–174.

20. Дацій О. І., Пирог В. В., Осатюк А. В. Розвиток вертикально інтегрованих структур за умов реалізації інноваційної агропродовольчої політики України. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2023. № 2 (69). С. 7–13.

30. Мармуль Л. О. Методичні підходи до розвитку сільських територій на засадах децентралізації. Економіка АПК. 2016. № 7. С. 80–86.

31. Півень А. В. Структурні особливості інтегрованих об'єднань підприємств агропромислового виробництва. Український журнал прикладної економіки. 2019. Т. 4. № 3. С. 386–392.

32. Трусова Н. В., Вініченко І. І. Інституціональна плат-форма забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового виробництва. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2020. 1 (41). С. 87–96.

33. Ходаківська О. В., Могильний О. М. Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому. Економіка АПК. 2017. № 6. С. 33–41.

34. Ігнатенко М. М. Планування і прогнозування соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки. Агросвіт. 2015. № 17. С. 31–37.

35. Рижаківа Г., Петруха С., Петруха Н., Крупель-ницька О., Гуденко О. Агропродовольчі ланцюги доданої вартості: методологія, техніка та архітектура. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, No 4 (45), 2022. С. 385–395.

36. Мармуль Л. О., Величко Т. Г., Рогатіна Л. П. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою аграрних та харчових підприємств. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2016. № 2 (34). С. 49

37. Нікішина О.В., Тараканов М.Л., Зеркіна О.О. Інституційна складова регламентації товароруху в системі товарних ринків. *Food Industry Economics*. 2021. 13(3). С.23—33.

38. Красноруцький О.О., Міненко С.І. Побудова комплексного механізму управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства в умовах еволюції ринкових відносин. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 3. С. 18—24.

39. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інститути й інституції розвитку аграрної сфери економіки. *Економіка АПК*. 2011. №7. С. 169—176.

40. Хамініч С.Ю., Данько Ю.І. Відмінності і оцінці впливу чинників зовнішнього середовища на системизабезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія Економічна наука*. 2016. Вип. 42 С. 27—33.

41. Білянський Ю.О. Формування інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України в контексті міжнародних торговельних угод. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. [URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7745](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7745) (дата звернення: 16.04.2024).